

problemi

Sibe Zaninović

BRAČNA LJUBAV I RAĐANJE DJECE

U raspravljanju o braku i bračnoj ljubavi nužno dolazimo do povezanosti braka i bračne ljubavi sa stvaranjem novih generacija, do povezanosti bračne ljubavi s plodnošću. Bračna se ljubav, naime, ne smije zatvoriti u krugu ženidbenih drugova. Takva bi se ljubav izživjela u međusobnom egoizmu, a vrlo često i profanirala u hedonizmu. Stvoritelj nije prvom bračnom paru uputio samo zapovijed »Rastite!«, već je odmah nadodao i drugu: »Množite se!« Drugi se dio Stvoriteljeve zapovijedi odnosi na rađanje i odgajanje djece, na pribavljanje novih članova društvu, narodu, Crkvi i čovječanstvu. Ta je zapovijed obvezatna isto tako kao i ona prva, ona je druga tek po redosljedju, jer zadatak rađanja i odgajanja djece mogu redovito valjano i dobro obavljati oni ženidbeni drugovi koji su već postigli ili su na putu postizanja nerazrješiva zajedništva u ljubavi, koji su ostvarili ili su na putu ostvarenja savršena braka. Savršeni pak brak ne može ostati zatvoren u isključivoj službi uzajamne ljubavi supružnika, ostvarenju njihova duhovnog i tjelesnog zajedništva. Savršeni brak je angažiran u službi čovjeka, u službi života, a savršena bračna ljubav se po prirodnom tijeku stvari rascvjetava tek u djeci.

U citiranom predavanju *Razvoj ljubavi kod muškarca i žene* psihijatar dr Milan Sauer kaže: »... Brak ne može biti super-struktura fizičke privlačnosti. Bilo bi nemoguće da tako lako dohvatljiva i prolazna stvar, kao što je seksualni čin, bude svrha veze dvoje ljudi... Ako su bračni drugovi sposobni da se zaista vole, nesebično i potpuno, postojat će želja za djecom.« (*Obnov. život*, 6 (1973) 523.) Ženidbena

zajednica i bračna ljubav mogu, istina, preživjeti i onda kad uslijed prirodnih zapreka ženidbena zajednica ne preraste u obiteljsku zajednicu. Međutim, to uvijek ostaje nedovršeni brak, osakaćena bračna ljubav. Naravna je i prirodna težnja ženidbene zajednice da preraste u obiteljsku zajednicu.

Dijete — plod ljubavi

U svojim razgovorima sa Jeanom Guittonom Pavao VI. je na jednom mjestu rekao: »U braku i obitelji Bog je mudro sjedinio dvije velike ljudske stvarnosti: poslanje prenošenja života i ljubav između žene i muškarca... Ta je veza između ljubavi i plodnosti harmonična i otajstvena. Svaka autentična ljubav muža i žene, svaka ljubav koja nije sebična, teži stvaranju novog života, rođenog iz te ljubavi. Događa se da ponekad ljubav znači samo 'ljubiti sebe', vrlo često nije ništa drugo nego susret dvoje usamljenih. Ali kada ljubav nadvlada egoističku fazu, onda se dolazi do shvaćanja da je ljubav zajedničko veselje i uzajamno darivanje. Tada se nalazi prava ljubav.«

Koliko se, dakle, ženidbeni drugovi više ljube, koliko je njihovo duhovno i tjelesno sjedinjenje u braku savršenije, utoliko su oni više pripravljeni da se s radošću predaju službi života, da s veseljem prime dijete. Kad se, dakle, kao jedan od osnovnih ciljeva braka ističe razvijanje i usavršavanje međusobne ljubavi ženidbenih drugova, kad se ističe samostalna i originalna vrijednost bračnog čina kao sredstva produbljenja i usavršavanja bračne ljubavi, to nikako ne znači da se djeca u ženidbenoj zajednici stavljaju u drugi red. Naprotiv, time se hoće reći i naglasiti da su željena i dobro odgojena djeca redovito plod autentične i sveobuhvatne ljubavi, koja preko djece i u djeci prerašćuje u savršeniju roditeljsku ljubav. Ženidbena zajednica, dakle, po svojoj naravi postiže svoju puninu tek u djeci, u kojoj se bračna ljubav na neki način konkretizira i u kojoj supružnička ljubav nastavlja živjeti.

A. Auer piše na jednom mjestu: »Preko ženidbenog druga čovjek se povezuje s cijelim svijetom. U ženidbenoj ljubavi i u ženidbenoj službi životu preko zajedništva s vlastitim ženidbenim drugom i vlastitom djecom čovjek istodobno spoznaje i ljubi svoje zajedništvo s čitavim čovječanstvom i s cijelom kozmičkom realnošću.« A Pavao VI. u enciklici *Humanae vitae* nadodaje: »Ženidbena ljubav je plodna ljubav koja se ne iscrpljuje u zajedništvu ženidbenih drugova. Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i na odgoj potomstva. Djeca su, bez ikakve sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja.«

Djeca, međutim, nisu samo radost i briga svojih roditelja. Ona su nada i budućnost naroda i društva, ona su zalog budućnosti Crkve, budući građani Božjeg kraljevstva. Cijela bi zemlja i cijeli svemir bili besmisleni kad usred svemira ne bi živio čovjek, razumno i prema vječnosti usmjereno biće. Obveza rađanja djece nije zbog toga samo

obveza ženidbenih drugova prema samima sebi i prema svojoj bračnoj ljubavi — to je njihova obveza prema Bogu, obveza prema narodu, obveza prema Crkvi i obveza prema čitavu čovječanstvu. I upravo zbog toga briga za djecu ne smije ostati samo briga roditelja. Ta briga je jedna od primarnih obveza društva i Crkve. I ta obveza ne smije ostati samo deklaratorna, ona se mora efikasno ostvariti u praksi. Uvijek, a osobito danas, sami roditelji bez efikasne pomoći društva i Crkve nisu u mogućnosti da potpuno odgovore svojoj dužnosti rađanja i odgajanja djece. Toj će svojoj obvezi ženidbeni drugovi biti vjerniji ukoliko budu znali i osjetili, da u ispunjavanju te svoje obveze imaju punu moralnu i materijalnu pomoć i potporu društva i Crkve.

Obveza rađati djecu

Bračna ljubav postiže, dakle, svoju pravu puninu i svoj konačni smisao tek onda kad se stavi u službu životu, u službu čovjeku. Obveza rađati djecu veže ženidbene drugove u savjesti pod teškom odgovornošću. Zbog toga II. vatikanski sabor u svojoj već toliko puta citiranoj pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* kaže: »Ženidbeni drugovi moraju biti svjesni toga da su oni Božji suradnici u stvaranju ljudskih života te da su tu obvezu dužni ispunjavati u skladu sa svojom kršćanskom i svojom čovječanskom odgovornošću, jer su i sama ustanova braka i bračna ljubav po svojoj prirodnoj svojstvenosti usmjereni rađanju i odgajanju djece i u tom nalaze svoju krunu.« U citiranom predavanju održanom na Ljetnoj obiteljskoj školi 1973. dr Milan Sauer kaže: »Izbjegavanje poroda bez opravdana razloga socijalna je bolest, sve češća i kod nas. Sigurno je da je egoizam, povezan sa željom za komotnošću i izbjegavanjem odgovornosti, presudan u tome. No on je i inače zapreka pravoj ljubavi pa je potrebno zapitati se da li tu zaista postoji ljubav ili je to interesna zajednica — egoizam u dvoje. Ljubav dvoje ljudi, naime, ako je zrela, uvijek se otvara prema drugima.«

Odgovorno očinstvo

Konstitucija *Gaudium et spes* nastavlja: »Sabor je, međutim, svjestan teškoća u kojima se danas nalaze mnogi supružnici čija situacija ne dopušta da se za neko određeno vrijeme umnožava broj njihove djece. Takvi, ocjenjujući prilike života svoga vremena i svoga vlastitog stanja, moraju pred Božjim licem stvoriti odluku koja je u suglasnosti s Božjim zakonima i s učenjem Crkve.« Tu se Sabor suglašuje s pojmom tzv. »odgovornog očinstva«. Treba, međutim, odmah naglasiti da se odgovorno očinstvo ne ostvaruje samo u ograničavanju broja djece, ono se ostvaruje i u prihvaćanju obveze rađanja tolikog broja djece koliko odgovara mogućnostima ženidbenih drugova. Procjena te mogućnosti pripada savjesti ženidbenih drugova, time da su kršćanski že-

nidbeni drugovi obvezani formirati svoju savjest u skladu s učenjem crkvenog učiteljstva te u procjenjivanju mogućnosti daljeg rađanja djece i načinu planiranja poroda držati se, kako kaže Sabor, »Božjeg zakona i učenja Crkve«. Plodnost u kršćanskom braku ne smije ovisiti o nekontroliranu nagonu. To ne bi bilo dostojno čovjeka.

Jedan talijanski pisac kaže: »Prave ljubavi nema bez plodnosti, ali ni prave plodnosti u kršćanskom i ljudskom smislu nema i ne može biti bez ljubavi; prokreativni akt koji ne nastaje iz ljubavi predstavlja nesvjesnu slučajnost prenošenja života, a ne plodnost u njezinu autentičnom značenju.« Međutim, plodnost u braku ne smije biti ograničena ni sebičnošću, ni bježanjem pred moralnim i materijalnim odgovornostima i obvezama bračnog života. Plodnost u kršćanskom smislu ne smije biti ograničena mentalitetom potrošačkog društva. Lijepo o tome kaže jedan pisac: »Ljubav je autentična ukoliko ostaje otvorena plodnosti, a plodnost je sa svoje strane u punini čovječja ukoliko je odraz odluke stvorene u ljubavi.« Sve to pretpostavlja da rađanje djece mora biti posljedica slobodno stvorene odluke ženidbenih drugova, jer, kako lijepo kaže jedan pisac: »Roditi dijete zapravo znači prihvaćanje obveze prema djetetu koje se ima roditi da će se valjano odgojiti i da će se za nj žrtvovati.«

»Odgovorno očinstvo« se prema enciklici *Humanae vitae* mora promatrati s raznih opravdanih i međusobno povezanih aspekata.

»U odnosu prema biološkim procesima odgovorno očinstvo znači poznavanje i poštovanje djelovanja tih procesa: u sposobnosti prenošenja života čovječji um otkriva biološke zakone koji su sastavni dio ljudske osobe.«

»U odnosu prema urođenim nagonima i duševnim osjećajima odgovorno očinstvo znači potrebno gospodarenje koje nad nagonima moraju imati razum i volja.«

»U odnosu prema fizičkim, gospodarskim, psihološkim i društvenim uvjetima odgovorno očinstvo ostvaruju oni koji ili razboritom i velikodušnom odlukom prihvaćaju brojniji porod ili se pak — zbog ozbiljnih razloga, uz poštovanje moralnog zakona — odlučuju da privedeno ili na neodređeno vrijeme ne rode novo dijete.«

»Ostvarenje odgovornog očinstva uključuje i to da ženidbeni drugovi u potpunosti priznaju vlastite dužnosti prema Bogu, prema samima sebi, prema obitelji i ljudskom društvu u ispravnu redosljednu vrednota.«

U vezi s tzv. planiranjem poroda, odnosno obitelji, II. vatikanski sabor je bio prisiljen i na ovakvu konstataciju: »Obitelj je tu i tamo zamagljena od deformacija, a bračna ljubav je vrlo često profanirana egoizmom i hedonizmom. Osim toga, problemi koji su iskrslili uslijed porasta doveli su do poteškoća koje uznemiruju savjesti.«

Demografski je porast uvjetovao brojne društvene i ekonomske probleme. Ne smijemo zatvarati oči pred stvarnošću, sa stvarnim činje-

nicama se moramo hrabro suočiti. Međutim, na ovom mjestu moramo napomenuti jednu stvar. Kad bi se ljudi u svome životu manje rukovodili egoizmom, kad bi bili svjesni svoje obveze služenja čovjeku i čovječanstvu, kad bi društvo pokazivalo više smisla za temeljne ljudske probleme, kada bi društvo brizi za djecu posvećivalo onoliko brige koliko djeca i budući naraštaji znače za budućnost svakog naroda i svakog društva, velik bi dio problema izazvanih demografskim procesom bio riješen. Ipak će se u vezi s planiranjem poroda pojavljivati uvijek problemi koje moraju u svojoj savjesti rješavati sami ženidbeni drugovi. Te probleme oni moraju rješavati, prema već poznatoj uputi Sabora, »suglasno s Božjim zakonom i učenjem Crkve«.

Sabor upozorava kršćanske ženidbene drugove na tu njihovu dužnost, jer »postoje i takvi koji spomenutim problemima hoće pružiti nečasna rješenja«. Zadaća je nas kršćana, nas kršćanskih laika, da i u pitanju plodnosti braka, u pitanju planiranja poroda svjedočenjem za Krista služimo čovjeku, životu i čovječanstvu. Ocjenjujući sve kroz prizmu vječnosti, kršćanski ženidbeni drugovi, ako žele potpuno odgovoriti svojim obvezama, proizašlim iz njihova kršćanskog uvjerenja, moraju razborito ocjenjivati svoje osobne prilike i svoje zajedničke mogućnosti, moraju razborito ocijeniti hoće li djeci koju dovode na svijet moći pružiti ono najpotrebnije što osigurava dječji fizički, moralni, intelektualni i duhovni napredak i razvitak, ne zaboravljajući pritom ni faktor Božje Providnosti, a sve imajući pred očima prilike i potrebe u svijetu te prilike i potrebe u Crkvi. Pri donošenju takve odluke kršćanski su se, dakle, ženidbeni drugovi dužni držati uputa II. vatikanskog sabora, tj. da se u skladu sa svojom ljudskom i svojom kršćanskom odgovornošću opredijele za odluku koja će biti primjerena i njihovu i općem stanju, ali koja će biti i suglasna s Božjim zakonom i s učenjem Crkve. Takva rješenja i takve odluke neće onda biti plod trenutačnog nagonskog hira niti će biti inspirirane egoističnim i hedonističkim motivima, nego će biti plod razumne ocjene spojene s pouzdanjem u Božju pomoć i pripravnost na žrtve i odricanja.

Plodnost se ne odnosi samo na rađanje djece

Plodnost je, kako vidimo, jedna od osnovnih vrednota bračne ljubavi. Ali plodnost se kao bračna vrednota ne ostvaruje samo u rađanju djece, ona prožima čitav život ženidbenih drugova, čitav život po njima stvorene obitelji. Prava ljubav uvijek teži k ekspanziji. Preko međusobnih odnosa ženidbenih drugova ljubav plodi u prvom redu zajedničkim moralnim, intelektualnim i duhovnim rastom, zatim prema djeci njihovim rađanjem i odgajanjem, a onda i odnosima čitave obitelji prema potrebama druge braće ljudi. Kao što se ženidbeni drugovi ne smiju začahuriti sami u svoju ljubav (zapravo samoljublje), tako se i obitelj ne smije zatvoriti u svoje vlastite potrebe i probleme, nego mora

ostati otvorena prema potrebama i problemima i pojedinog brata čovjeka, i pojedinih obiteljskih zajednica, i prema problemima i potrebama crkvene i društvene zajednice. Iz tako shvaćena pojma plodnosti proizlazi i obveza tzv. obiteljskog apostolata, osobito obiteljskog karitativnog djelovanja. Plodnost, međutim, nije privilegij samo bračne ljubavi. Svaka ljubav koja nije sebična ni ekskluzivna sudjeluje u plodnosti. Domišljata ljubav svojom kreativnom sposobnošću djelovanja i svjedočenja predstavlja jedan od aspekata plodnosti kao vrednote misterija ljubavi. Plodnost se ne manifestira samo fizički. Ona se ostvaruje i na duhovnom području. Oni koji su se odrekli bračne ljubavi da bi mogli slobodnije i potpunije služiti Bogu ili bratu čovjeku vrlo često ostvaruju duhovno majčinstvo i duhovno očinstvo koje, ako je doživljeno u iskrenosti i potpunosti, ne pruža manje roditeljske radosti i sreće od fizičkog majčinstva i fizičkog očinstva.

Enciklika »*Humanae vitae*«

Na ovom se mjestu moramo susresti s problemom koji je duboko potresao postkoncilsku Crkvu, s problemom koji je, možda kao nijedan drugi, uzbudio duhove u Crkvi i svijetu. Radi se o enciklici ***Humanae vitae***, koja govori o problemima regulacije poroda. U vezi s tom enciklikom sam je papa Pavao VI. dana 31. srpnja 1968. u svome govoru u Castel Gandolfu rekao: »Nikad nismo tako teško osjećali teret naše službe kao u okviru rješavanja tog problema. Najprije tu dolazi osjećaj Naše vrlo teške odgovornosti. Proučavali smo, razgovarali i mnogo smo molili... morali smo Crkvi i čitavu čovječanstvu dati odgovor... znali smo o diskusijama koje su se s toliko autoriteta rasplamsale o toj prevažnoj temi. Slušali smo bučne glasove tolikih osoba, posebno vrlo časnih žena, koje tjeskobno taj problem muči i još teže njihovo iskustvo. Koliko smo strepili u dilemi između lakog prijanjanja uz mišljenje koja kolaju s jedne i suda što će ga današnji svijet teško podnijeti s druge strane... pa zazivajući svjetlo Duha Svetoga stavili smo se u savjesti potpuno slobodno na raspolaganje glasu istine, želeći samo rastumačiti božansku normu kako je vidimo izvirati iz unutrašnjih zahtjeva autentične ljudske ljubavi, iz bitnih struktura ženidbene ustanove, iz osobnog dostojanstva ženidbenih drugova, iz njihova poslanja u službi životu kao i iz svetosti kršćanske ženidbe. Razmišljali smo o stalnim elementima tradicionalnog i vladajućeg nauka Crkve, a posebno o nauku nedavnog Koncila, i nismo sumnjali da nam je dužnost izreći svoj sud u okvirima koji su izraženi u ovoj enciklici.«

U enciklici ***Humanae vitae*** Pavao VI. je osudio pobačaj, sterilizaciju i kontracepciju kao sredstva regulacije poroda. U enciklici se kaže: »Oslanjajući se na temeljna načela ljudskog i kršćanskog učenja o ženidbi, moramo još jednom izjaviti da je kao dopušten način regulacije poroda posve isključen izravan prekid već započetog procesa rađanja, a

napose izravan pobačaj, pa makar to bilo i iz razloga liječenja.« »Isto tako treba isključiti, kako je to crkveno učiteljstvo u više navrata izjavilo, izravno lišenje sposobnosti oplodivanja, radilo se o stalnom ili o privremenom onesposobljavanju, radilo se o muškarcu ili o ženi.«

»Jednako je u predviđanju bračnog čina, u toku njegova obavljanja ili odvijanja njegovih prirodnih posljedica, isključen svaki zahvat kojemu je svrha ili put za svrhu onemogućavanje rađanja novog života.«

U samoj enciklici Papa kaže: »Može se predvidjeti da možda svi neće lako prihvatiti ovaj predani nauk: previše ima glasova — umnoženih modernim sredstvima propagande — koji se razilaze s glasom Crkve. Crkva, koja se ne čudi što je, slično svom božanskom Osnivaču, postavljena kao 'znak protivljenja', ne propušta zbog toga sebi naloženu dužnost da poniznom čvrstinom propovijeda čitav moralni zakon, i naravni i evanđeoski. Crkva nije začetnica nijednog od tih zakona, pa ne može o njima samovoljno ni odlučivati; ona te zakone samo čuva i tumači... Braneći neokrnjenost bračnog morala, Crkva zna da pridonosi uspostavi istinske civilizacije, ona potiče čovjeka da se ne odrekne vlastite odgovornosti utječući se tehničkim sredstvima; samim tim ona osigurava ljudsko dostojanstvo ženidbenih drugova.«

Nikad, ni prije ni poslije Koncila, nije se Papin autoritet bio toliko osporavao kao povodom izdanja enciklike *Humanae vitae*. Papino učenje o kontracepciji osporavao je veliki dio katoličkog novinstva diljem svijeta, pa i kod nas; osporavali su ga teolozi, svećenici, pa čak i neki biskupi. Nasuprot nauku enciklike isticalo se, da je Papa u enciklici nauku o kontracepciji donio u skladu sa svojom savješću pa da su i vjernici ovlašteni da taj Papin nauk prosuđuju prema svojoj savjesti. Nadalje se tvrdilo da vjernike Papin nauk o kontracepciji ne veže u savjesti; da se ne griješi ako se u bračnim odnosima upotrijebe kontracepcijska sredstva kada zahtjev za bračnim činom potječe iz potreba izazvanih bračnom ljubavlju, koja bi mogla trpjeti štetu ako do bračnog odnosa ne dođe.

Neki su pokušavali osporavati encikliku navodeći da se ljudska narav u svojoj biti mijenja i slijedom toga da je potrebno ispitati da li tradicionalni seksualni moral još i danas obvezuje ljude. Tvrdilo se da ono što je inače moralno zlo može biti mali ili čak i nikakav grijeh ako se to moralno zlo upotrijebi za očuvanje bračne ljubavi. Drugi su opet tvrdili da je ljubav, a ne sakrament moralni naslov koji ženidbene drugove ovlašćuje na bračni čin i prema tome da upotreba kontracepcijskih sredstava ne može biti grijeh kad se ona upotrebljavaju radi očuvanja ljubavi. Sve te tvrdnje više-manje daju primat bračnoj ljubavi kad su njezini zahtjevi u sukobu s moralom.

Kakvim se sve, najblaže rečeno, čudnim argumentima osporavalo učenje enciklike *Humanae vitae*, najbolje nam osvjetljuje citat iz predavanja jednog našeg teologa, koje je predavanje objavljeno u zagrebačkoj *Bogoslovskoj smotri*. Tamo se kaže: »Kao što bračni drugovi

nastoje ispuniti svoju želju za djecom, isto tako nastoje ispuniti i svoju želju za intimnim odnosima. Slobodno individualno ispunjenje te želje, neovisno o posljedicama (zapravo bi trebalo glasiti: »bez posljedica«, primj. S.Z.) danas se u braku veoma cijeni. Ima i mogućnosti da se ona ispuni. Na tom području bračni drugovi vrlo teško podnose da im se izvana određuje neki način (kompliciraniji i nesigurniji) da ispune svoju želju. Ljudi danas priznaju pravo zakona da se osigura da jedan ne može činiti nepravdu drugome. Bračni drugovi ne vide da načinom svojih intimnih odnosa čine nekome nepravdu i zato sve manje i sve teže prihvataju vanjski zakon koji bi regulirao te njihove međusobne odnose. Stoga je shvatljivo zašto se bračni drugovi opiru zakonu bračnog života proglašenog u 'Humanae vitae', kao i zalaganje nekih, relativno brojnih teologa, da obrane njihovo gledište.«

Čitajući navedeno, instinktivno smo se sjetili onoga što *Josef Holzner* piše na str. 350. svoga djela *Pavao* (Zagreb 1968.). Tamo se kaže: »Korinćani mole Apostola neka riješi glavna pitanja što stvaraju razdor među njima. Krivi apostoli slobode propovijedali su neograničenu dopuštenost spolnog života. Navodili su kao razlog kršćansku slobodu, koja tobože ne trpi nikakvih ograničenja. Rekli su: »Sve je dopušteno, sve je u mojoj vlasti.« Prikazivali su spolno općenje kao čudoredno indiferentno zadovoljenje naravne potrebe, slično jelu i piću ... (Zanimljivo je da se sada među švedskim protestantima pojavljuje identična zabluda, primj. S. Z.) Sve je to za Pavla bilo vrlo neugodno, ali za nas je to bila sreća. Jer to je Pavlu dalo povoda da zauzme određeno stajalište prema svim tim pitanjima.«

Iz Pavlove prve poslanice Korinćanima vidimo kakvo je to stajalište bilo. Po primjeru Isusa i Pavla i Crkva u pitanjima vjere i morala ne pada pod utjecaj javnoga mnijenja, pod utjecaj vladajućih teorija i ideologija. U pitanjima vjere i morala za Crkvu ne vrijede zakoni sociologije, jer Crkva ne propovijeda ni ljudsku istinu, ni ljudski moral. Ona propovijeda Božju Istinu te moral zasnovan na Božjem i naravnom zakonu. Ti zakoni nisu njoj povjereni da ona njima raspolaze ili manipulira, nego da ih vjerno i dosljedno čuva i tumači.

Kad smo već pri osporavanju Papinog autoriteta, bit će zanimljivo čuti što o suvremenom odnosu nekih katoličkih teologa prema Papinu autoritetu kaže ugledni talijanski publicist, inače poznati liberalac, Indro Montanelli: »Danas se osporavanja isplate. Osporavanje spada među poslove koji se najbolje isplaćuju. Danas treba imati više hrabrosti da se reče koja lijepa riječ o Papi, nego da se reče loša. Dapače, ako se rekne loša, ne treba se bojati, najviše što čovjek riskira jest to da postane slavan od večeri do jutra, s imenom i fotografijom na prvoj stranici.«

Naš se Episkopat nije pridružio osporavateljima. U učenju o problemima koje tretira enciklika *Humanae vitae* ostao je u punom jedinstvu

s Papom, sakramentalnim znakom i stupom crkvenog jedinstva. U svojoj »*Uputi*« od 18. veljače 1970. naši se biskupi ovako izražavaju o nauku izloženom u enciklici: »Biskupi, svećenici, oženjeni i neoženjeni vjernici dužni su tumačiti i širiti nauk enciklike u doktrinalnoj i praktičnoj cjelovitosti. Nikome nije dopušteno širiti samo jedan dio tog nauka ili ga čak iskrivljavati... Pa iako Pavao VI. u svojoj enciklici ne iznosi učenje o prenošenju života kao dogmu, definiranu s katedre, ipak ga donosi u njegovim bitnim crtama kao posve sigurno i autentično... Prema tome, istine koje se nalaze u enciklici spadaju na objektivni moral kojemu se svatko mora pokoravati.«

Smatramo da je u nas za svakoga kome je stalo da ostane u vezi s crkvenim jedinstvom pitanje obveznosti učenja sadržanog u enciklici *Humanae vitae* definitivno riješeno. Papa i naši biskupi jedinstveni su i onaj tko želi ostati u jedinstvu s njima mora prihvatiti ono što su oni prihvatili i što oni naučavaju. Čudom smo se zbog toga začudili i još danas ne možemo sebi protumačiti kako je došlo do toga da je na Drugoj obiteljskoj ljetnoj školi 1973. u Zagrebu održan referat autora, koji godinama boravi u inozemstvu, a koji je u pitanjima kojima se bavi enciklika *Humanae vitae* zauzeo doktrinarne i praktično stajalište suprotno stajalištu same enciklike i našeg Episkopata. Još nam je bilo čudnije kad smo vidjeli da se tom referatu dao najširi publicitet preko *Glasa Koncila*, lista koji izdaje Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu. Pitamo se: zar je poslije definitivne riječi našeg Episkopata moguće da se na katoličkim javnim skupovima kod nas i u našoj katoličkoj štampi iznosi problematika enciklike *Humanae vitae* na kontestatorski način i da se vjernici tako smučuju, da se njihove savjesti uznemiruju sumnjama, imaju li Papa i biskupi u tim pitanjima pravo, navješćuju li autentično Božji i naravni zakon? Čast autoritetu teologa, ali za nas su, katoličke vjernike, u pitanjima vjere i morala autoritet crkvenog učiteljstva, a to znači autoritet pape i biskupa, važniji od autoriteta bilo kojeg teologa, zvao se on Rahner ili Haring ili bilo kako drukčije. Mi te naše teologe poštujemo i cijenimo, njihova mišljenja uvažavamo, ali kad se njihova mišljenja razilaze s mišljenjem crkvenog učiteljstva, mi ih na tome putu ne želimo slijediti.

Da bismo bolje razumjeli stajalište koje je Papa zauzeo u svojoj enciklici *Humanae vitae*, iznijet ću nekoliko njegovih misli izraženih u razgovorima sa Jeanom Guittonom. Tamo se kaže:

»Svijet predočava sebi crkvene zakone kao zabrane, tabu, kao zapreku pravoj ljubavi, kao osudu tijela. Ne isključujem da se neki predstavnici Crkve nalaze na tim pozicijama. Kršćanski zakon, međutim, ne osuđuje i ne ograničava život, nego život čini bogatijim, a čovjeka istinitije i trajnije sretnim. To je zakon Ljubavi, koji uzrokuje da ljubav raste čuvajući je od razočaranja i zastranjenja. Sve ovo što izgleda da smanjuje slobodu u braku (to kažemo i ponavljamo) sve je to usmjereno njezinoj čistoći i punoći, sprečavanju da se ljubav izopači; sve to ide

za tim da ljubav postigne svoju svrhu, koja se sastoji u postizavanju punog uzajamnog jedinstva te u zajedničkom ostvarenju vječnog sjedinjenja s Bogom, koji je ljubav.«

»Evo što moramo bez umora ponavljati. Ljubav nije stvorena za Zakon, nego je Zakon stvoren za Ljubav. *Punina zakona je ljubav.* Ženidbeni drugovi će slobodno i dragovoljno prihvatiti ono što izgleda da umanjuje njihovu slobodu, kad shvate da to ograničenje oživljuje, oslobađa i produbljuje njihovu međusobnu ljubav, unutrašnji mir, sposobnost odgoja djece i odnose s drugim ženidbenim drugovima. Da ne govorimo o intimnosti s Bogom, o radosti što smo ispunili Božju volju i što smo za njega trpjeli.«

»Zabrinjava pojava da je danas toliko proširen mentalitet koji je potpomognut od strane moderne tehnike, a koji ide za odvajanjem ljubavi od plodnosti. Reći će mi se da je ponekad ta dioba, nažalost, potrebna iz zdravstvenih i iz ekonomskih razloga. Moramo, međutim, imati na pameti da je to razdvajanje neprirodno i pogibeljno. Kada se ljubavni akt razdvaja od svoje svrhe, onda se oduzima nešto od sreće koju on donosi. Taj problem pogađa sam izvor života.«

»Temeljni je zakon ljubavi da se ono što je u tijelu uzdigne iznad tijela, da se osjećaji uzvise do duhovnog života, do svijesti o potrebi žrtve.«

Smatram, napokon, da će na ovom mjestu biti korisno citirati i Papin govor održan u generalnoj audijenciji od 19. rujna 1973. U tom svom govoru Papa je rekao: »Drugom moralnu pogibelj za današnji svijet predstavlja hedonizam. To je etički sistem koji zadovoljstvo i užitak postavlja za kriterij etičkog dobra. To je sistem prema kojem smo danas toliko naklonjeni — želi se lak, ugodan i radostan život. Nastoji se ukloniti iz života svaki napor, svaka žrtva. Moralni imperativ i dužnost gotovo su zaboravljeni; govori se samo o pravu. Teoretizira se o dopustivosti da se čutilnim strastima na svaki mogući način zadovolji. Erotizam postaje moda, uživanje postaje pravo, a razvratnost se smatra sitnicom. Ne računa se s time, da se uslijed slične moralne fleksibilnosti gubi pojam o svim ljudskim vrlinama i o vrednotama. Nestaje vjere, religioznosti, duhovnosti, snage volje i veličine duha. 'Animalni čovjek' — kako kaže sv. Pavao — 'ne može shvatiti stvari koje potječu od duha Božjeg'.«

Kršćanskim moralnim shvaćanjima usklađena bračna ljubav predstavlja najsigurniji temelj istinskog zajedništva ženidbenih drugova. Bračni je život, bez ikakve sumnje, izvor brojnih duševnih i tjelesnih radosti i zadovoljstava, ali je ujedno sav ispunjen dužnostima i obvezama vezanim uz žrtvu, često puta uz žrtvu do samozataje. I da bi mogli udovoljiti svojim brojnim dužnostima i obvezama, da bi se hrabro mogli suočiti s teškim žrtvama koje se od njih traže, ženidbenim drugovima je potrebno da oni, rastući u milosti i ljubavi, postignu puninu međusobnog osobnog jedinstva, pun sklad u svojim životnim i

moralnim shvaćanjima i naziranjima. Samo će ih takvo jedinstvo ospobiti da mogu otvorenih očiju i smjela srca prihvatiti teške dužnosti ženidbenog života i postati pripravnici za žrtve koje im taj život nameće. To je pak jedinstvo moguće postići samo onda ako su ženidbeni drugovi jedinstveni u svojim religioznim shvaćanjima.

Odnos prema kontracepciji

Jedan od najjačih dokaza za tu našu tvrdnju jest odnos ženidbenih drugova prema kontracepciji u smislu učenja enciklike *Humanae vitae*. Kršćanskim ženidbenim drugovima koji su vrijeme svoga zaručništva proveli u skladu s kršćanskim moralnim shvaćanjima, disciplina suzdržljivosti neće predstavljati nikakvu tajnu. Oni će se s više ili s manje teškoća, relativno podnošljivo, u braku te discipline držati i na taj način u skladu s učenjem enciklike *Humanae vitae* provoditi planiranje poroda i ostvarivati odgovorno očinstvo. Takvo će stanje biti moguće postići samo onda ako su ženidbeni drugovi i na području bračnog morala postigli puno osobno zajedništvo, ako u svim pitanjima bračnog morala njih oboje prihvaća Božji zakon i učenje crkvenog učiteljstva kao mjerodavno pravilo života. Gdje toga nema, redovito će doći do bračnog života suprotnog učenju enciklike *Humanae vitae*. Tamo pak gdje ženidbeni drug koji u cijelosti prihvaća pravila kršćanskog bračnog morala nije voljan praviti kompromise sa svojom savješću, neminovno će doći do nesuglasica u braku pa, konačno, možda i do raskida samog braka.

Ta je okolnost razlog više što će katolički mladić i katolička djevojka izbjegavati mješoviti brak. Kršćanski brak je moguće živjeti samo onda ako ženidbeni drugovi postignu puno osobno jedinstvo u svim životnim problemima, pa i u prihvaćanju discipline periodičnog suzdržavanja u smislu enciklike *Humanae vitae*. Disciplinu periodičnog suzdržavanja teško će nekatolici moći prihvatiti, jer za to neće smoći dovoljno motiva, dovoljno jakih razloga.

Okolnost što u praksi samo relativno malen broj ženidbenih drugova provodi svoj bračni život u skladu s načelima enciklike *Humanae vitae* daje povoda tvrdnjama da je suzdržljivost, koju zahtijeva reguliranje poroda u smislu enciklike *Humanae vitae*, u životu nemoguće ostvariti. Mi bismo odgovorili da navedena okolnost nije posljedica nemogućnosti da se u život provodi reguliranje poroda prema načelima *Humanae vitae*, nego da je to posljedica činjenice što ljudi našeg vremena neće i ne žele sebe obuzdavati, što neće i ne žele sebi uskratiti nikakav dostupni užitak.

U prvom redu želimo naglasiti da Bog od čovjeka ne traži nikada nešto što je našoj naravi nemoguće. A da je periodično suzdržavanje u braku moguće, dokazuje činjenica što individualno za pojedine bračne

drugove postoje određena vremenska razdoblja u kojima je po samoj naravi tjelesno sjedinjenje nemoguće, kad se po zakonima same naravi ženidbeni drugovi moraju suzdržavati od bračnog čina (mjesečno ženi-no pranje, vrijeme neposredno prije i poslije poroda itd.). Osim toga, bolest ženidbenog druga redovito donosi sa sobom nemogućnost obavljanja bračnog čina. Dulja ili kraća odsutnost jednog ženidbenog druga također ih prisiljava na periodičnu suzdržljivost. Opće je poznata stvar da športaši prilikom svakog važnijeg športskog nastupa moraju dulje ili kraće vrijeme apstinirati od bračnog čina.

Sve navedeno dokazuje da periodično suzdržavanje u braku nije ništa nemoguće, niti abnormalno, naprotiv, da ženidbeni drugovi moraju u raznim razdobljima svoga života dulje ili kraće vrijeme živjeti suzdržljivo. To dokazuje da je periodična suzdržljivost normalna pojava bračnog života. Ako životne prilike nameću ženidbenim drugovima da se u pojedinim razdobljima bračnog života suzdržavaju od bračnog čina, zar je nemoguće da se bračni drugovi dragovoljno podvrgnu periodičnoj suzdržljivosti iz moralnih razloga, iz ljubavi prema Bogu, iz želje da udovolje Božjem zakonu?

Nema nikakve sumnje da će mnogi bračni drugovi moći uspjeti u provedbi regulacije poroda u smislu enciklike *Humanae vitae* poslije duge ili kraće borbe, često puta skopčane i s porazima. Nerealno bi i neljudski bilo poricati poteškoće koje će na tom putu mnogi susresti. Ti ženidbeni drugovi moraju biti svjesni da se svaka kršćanska krepost osvaja dugotrajnom borbom i ustrajnom molitvom. Porazi nas ne smiju smesti, jer Bog zna da smo slabi i po svojoj ljudskoj naravi skloniji zlu, nego dobru. Ako ustrajemo u borbi i u molitvi, pobjeda je sigurno naša. U toj borbi ne smijemo na krepost periodičnog suzdržavanja gledati kao na neku okrutnu Božju zapovijed, kojoj se moramo pokoriti pod prijetnjom kazni. Na prihvaćanje te kreposti, kao, uostalom, i na prihvaćanje svih Božjih zapovijedi, moramo gledati kao na obvezu naše ljubavi prema Bogu. »Caritas Christi urget nos!« Žrtva iz ljubavi prema Bogu donosi uvijek sa sobom obilje zadovoljstva, obilje »radosti što smo ispunili Božju volju i što smo za Njega trpjeli«.

Bračna ljubav je isključiva i zauvijek

U kontekstu plodnosti braka progovorimo još o trajnosti bračne zajednice. Kao što smo vidjeli, ljubav je osnovica svakog braka, kamen temeljac na kojem počiva ženidbena zajednica. Brak koji se ne zasniva na ljubavi ne bi se zapravo ni mogao nazvati brakom, jer je bez ljubavi nemoguće provoditi autentičan bračni život, bez ljubavi je stvarna i prava bračna zajednica nemoguća. Bračna ljubav posjeduje svoje vlastitosti. Po svojoj naravi isključiva je i zauvijek. Bitne manifestacije

bračne ljubavi jesu međusobno darivanje, uzajamno davanje koje ne može biti drukčije nego od jedne osobe upućeno jednoj osobi. Bračno darivanje u ljubavi i po ljubavi isključuje trećega i takve je naravi da predstavlja predanje zauvijek. Ili, kao što kaže Sv. Otac Pavao VI. u svojoj enciklici *Humanae vitae*: »Bračna ljubav je vjerna i isključiva ljubav do smrti. Ta vjernost može ponekad biti teška, ali nitko ne smije tvrditi da je nemoguća. O tome svjedoči primjer mnogih ženidbenih drugova tokom stoljeća.« Zaručnici koji stupaju u brak iz prave ljubavi ne mogu ni zamisliti da bi se jednoga dana mogli razići, da bi između njih jednoga dana mogla zavladati indiferentnost, a kamoli mržnja. Oni ni u mislima ne mogu dopustiti da bi netko treći, netko tuđi mogao ući u njihov intiman život, postati predmetom njihove ljubavi i njihova predanja u ljubavi. Njihova se zajednička ljubav može proširiti samo na dijete, plod njihove ljubavi.

Kako je, dakle, bračna ljubav po svojoj naravi isključiva i zauvijek, i prirodni je brak monogaman i nerazrješiv. Tek u monogamnom braku bračni partneri mogu biti međusobno ravnopravni, tek u takvom braku može se očuvati ljudsko dostojanstvo obaju bračnih drugova. U razrješivu braku vrlo često se jedna strana osjeća povrijeđena i u svojoj ljubavi i u svom ljudskom dostojanstvu. Na kraju, monogaman i nerazrješiv brak pruža najveću garanciju za normalan, prirodan i uspješan odgoj djece. Kako kršćanski moral nije ništa drugo nego kodifikacija zakona ljudske naravi, ljudske egzistencije, i kršćanski je brak monogaman i nerazrješiv. Taj naravni zakon Isus Krist je sankcionirao riječima: »Što je Bog združio, to čovjek neka ne rastavlja.«

Kad su Židovi naveli Isusu da je Mojsije dopustio da se žena može otpustiti ako joj se izda otpusno pismo, Isus je odvratio: »Radi vašeg tvrdog srca napisao vam tu zapovijed. Ali u početku nije bilo tako. U početku stvorenja stvorio ih Bog kao muško i žensko... Nisu više dvoje, nego jedno tijelo. Što je, dakle, Bog združio, čovjek neka ne rastavlja.« U ušima Židova nisu ugodno zvučile te riječi. Ni sami Isusovi učenici nisu bili pripravnici olako ih prihvatiti. Oni prigovaraju: »Ako tako stoji stvar između muža i žene, onda nije dobro ni ženiti se.« Isus ne odstupi, već ostaje kod onoga što je proglašeno. Vjerna Kristu, i Crkva ostaje čvrsto pri nerazrješivosti valjano sklopljene ženidbe kroz cijelu svoju povijest, pa i danas, kada gotovo nema društva koje nije to načelo napustilo, kad nema bračnog zakonika koji ne bi dopuštao razrješivost i valjano sklopljene ženidbe. Drugi vatikanski sabor potvrđuje tradicionalno učenje Crkve, kad u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* kaže: »Ovo puno jedinstvo koje predstavlja uzajamno davanje dviju osoba, kao također i dobrobit djece, zahtijeva punu uzajamnu vrijednost supružnika, kao i nerazrješivost njihove ženidbene veze.«

Mi bismo kršćani htjeli i željeli da vrednote nerazrješivog braka postanu sveopće zajedničko vlasništvo svih ljudi i svih naroda. Unatoč toj svojoj želji, svoja shvaćanja i svoja uvjerenja ne želimo nikome ni

na koji način nametati. Smatramo, međutim, svojim pravom i svojom dužnošću da u suvremenoj civilizaciji, kad se ruše temelji bračnog i obiteljskog života, čvrstoćom i nerazrješivošću svojih ženidbenih zajednica dajemo svjedočanstvo svoje privrženosti Kristu i svoje ljubavi prema čovjeku.

Mi kršćani vrlo dobro znamo da nas blagoslov koji smo pri sklapanju ženidbe primili od službenika Crkve, da nas sakramentalna milost koju smo tada primili sama po sebi ne osigurava ni od bračnih sukoba, ni od bračnih razočaranja, pa čak ni od bračnih brodoloma. Ali, ako oboje bračnih partnera unatoč tome ostanu vjerni svom katoličkom shvaćanju i uvjerenju, ako u molitvi i sakramentima traže snagu kako bi okrijepljeni milošću mogli unatoč svemu ostati vjerni i svome braku i Božjoj volji, ako naporima svoje volje uznastoje svoje ponašanje uskladiti s tim težnjama, onda će im uspjeti da održe brak u svim okolnostima. Uspjet će im možda da iznova procvate cvijećem međusobne ljubavi i razumijevanja stablo za koje su oni i drugi smatrali da se već odavna osušilo, uspjet će im možda održati u životu ono što je i njima i svima drugima izgledalo već mrtvo. Ako pak u tome i ne uspiju, snagom milosti smoći će snage da hrabro i strpljivo snose žrtve i patnje koje od njih traži Bog, narod i čovječanstvo u nepokolebljivu uvjerenju da je nerazrješivost braka te čvrstoća i snaga obiteljskog života jedan od bitnih uvjeta zdravog progresivnog društvenog kretanja, da nerazrješivošću svojih brakova pridonose sretnijoj i boljoj budućnosti svoje djece, svoga naroda i čitava čovječanstva. »Da ne govorimo o intimnosti s Bogom, o radosti što smo ispunili Božju volju i što smo za njega trpjeli«, da i ovdje ponovimo već citirane riječi Pavla VI.

Evo još jednog razloga zbog kojeg Crkva preporučuje svojim vjernicima da ne sklapaju mješovite brakove. Nekatolici, pripadali oni bilo kojoj religiji ili bili bez religije, vrlo teško će smoći snage, osobito u suvremenom svijetu, da bez pridržaja prihvate načelo nerazrješivosti. Ne preporučuje Crkva izbjegavanje sklapanja mješovitih brakova zbog toga što bi pripadnike drugih religija ili ljude bez religije smatrala manje vrijednim ljudima, nego u želji da svojim vjernicima omogući usklađivanje života s vjerskim uvjerenjima, kako bi mogli ostati vjerni svojoj savjesti. Poštujući ljudsku osobu i uvažavajući pravo svake osobe na što širu slobodu izbora ženidbenog druga, Crkva ipak ne zabranjuje niti odbija sklapanje mješovitog braka ako je katoličkoj strani u takvom braku zagarantirana puna sloboda vjerskog života i razvoja i ako je zajamčen katolički odgoj djece. Onda pak, kad se ni to ne može postići, pa kad se mješoviti brak ne sklopi pred katoličkim vjerskim službenikom, Crkva ipak pruža mogućnost da se i takva ženidba ozakoniti i prizna valjanom. Sve to u ulozi brižne majke, u želji da odtereti savjesti svoje djece i da im omogući da se koriste sredstvima milosti kojima Crkva raspolaze pa da im se u otežavnim okolnostima olakša prakticiranje kršćanskoga života.

Može se dogoditi da nesuglasice između ženidbenih drugova narastu dotle, da njihov zajednički život postane nepodnošljiv i da njihova zajednica života ugrožava valjani odgoj djece. U tom slučaju Crkva dopušta tzv. rastavu od stola i postelje, koja se sastoji u odvojenom životu ženidbenih drugova. Takvim ženidbenim drugovima nije dopušteno sklapati novi brak dok su njih oboje u životu. Tek smrt jednoga od njih stvara mogućnost preživjelom da sklopi novu ženidbu. Život na taj način rastavljenih ženidbenih drugova predstavljat će za oboje njih vrlo težak križ. U većini slučajeva do takve će situacije doći u braku onih koji nisu bili pripremljeni za život u braku, kod onih koji su lakomisleno pristupili, mogli bismo reći, najvažnijem događaju života. Međutim, ponekad će se to dogoditi i bez osobne krivice bilo jednog, bilo drugog ženidbenog druga. Ne smijemo se postaviti u položaj sudaca prema takvim slučajevima. Naprotiv, kršćanska ljubav treba da se pokaže na djelu baš u takvim slučajevima! Ljudski i kršćanski treba prići takvim bračnim brodolomcima i djelatnom ljubavlju pomoći im snositi teret teškog životnog križa. Pomoć koju rastavljenim ženidbenim drugovima pruže pojedini vjernici, pojedine katoličke obitelji, pa i šire zajednice vjernika, sigurno će im mnogo pomoći u nastojanju da što snošljivije uredi svoj život. Neće možda sasvim rijetki biti ni slučajevi kad će takva pomoć pridonijeti popravku njihovih međusobnih odnosa, pa čak i uspostavi zajednice života. Evo jednog toliko potrebnog, ničim zamjenljivog oblika kršćanskog karitasa, jednog od oblika obiteljskog apostolata!

U javnost prodiru shvaćanja nekih teologa prema kojima bi brak bio u načelu nerazrješiv, ali da bi zbog ljudske slabosti u određenim okolnostima trebalo uvesti razrješivost valjano sklopljene ženidbe i mogućnost sklapanja druge, još za života drugog bračnog druga. Nama bi kao laicima u teologiji trebalo objasniti na koji bi se način takva shvaćanja mogla uskladiti s Kristovim riječima koje Matej navodi u gl. 5, r. 31–32, zatim Marko u gl. 10, r. 2–12 i Luka u gl. 16, r. 18 svojih Evanđelja. IH možda ima nekoga na ovom svijetu koji raspolaže ovlaštenjima da može bilo koga dispenzirati od Božjeg zakona? Ima li možda netko tko bi se mogao uspeti na pijedestal Učitelja i reći: »Krist je rekao . . . , a ja vam kažem . . . «? Ako se u pitanju razrješivosti valjano sklopljene ženidbe zbog ljudske slabosti Kristove riječi ne bi smjele doslovno uzeti i primijeniti, moramo se pitati, ima li koja Kristova zapovijed koja pogoduje ljudskim slabostima i koja bi se, prema tome, mogla i smjela doslovno uzeti i primjenjivati? Poznato nam je da nema moralnih normi koje bi pogodovale ljudskim slabostima i da je izgradnja moralnog lika čovjeka i kršćanina uvjetovana oštrom, vrlo često i mukotrpnom borbom s ljudskim slabostima. Kad bi se na moralnom području prihvatila teza tih teologa i toj tezi sličnih stajališta, cijeli bi moralni red bio doveden u pitanje, osobito kad se imaju na pameti Kristove riječi navedene kod Mateja u gl. 5, r. 29–30.

Ima učenih i uvažanih teologa koji opominju Crkvu da u pogledu nerazrješivosti braka, kod vrlo širokog sektora katoličkih vjernika postoji problem savjesti, koji da se ne smije ignorirati. Taj se problem savjesti sastoji, kako oni tvrde, u uvjerenju da jedan prethodni, potpuno razoreni brak ne može zauvijek biti smetnja sklapanju novog braka. Nas su učili da je dužnost katoličkih vjernika da svoju savjest formiraju u skladu s vjerskim i moralnim učenjem Crkve, kojoj je zagarantirana nezabludivost u pitanjima vjere i morala. Zbog toga i prema našem mišljenju Crkva ne smije ignorirati izneseni problem savjesti, ali ne u tom smislu da svoje učenje utemeljeno na Objavi i naravnom moralnom zakonu promijeni i uskladi s pogrešno formiranom savješću većeg ili manjeg broja vjernika, nego u nastojanju kako bi i oni koji imaju krivo formiranu savjest slobodnim prihvaćanjem nezabludivog učenja Crkve uskladili svoju savjest s Božjom voljom.

Ima i drugih teologa koji opominju Crkvu da će ostati u getu ako ustraje u svom učenju o bračnoj nerazrješivosti, jer da takvo učenje suvremeni svijet nikako ne može ni razumjeti ni prihvatiti. Prema tim teolozima kao da bi Crkva i u stvarima vjere i morala trebala paziti na suvremena shvaćanja i prilagođavati se ukusu svijeta. Mi smo već rekli da Crkva, što se tiče vjere i morala, nije sirova glina koju bi svijet imao mijenjati i preoblikovati. Nerazrješivost braka ni u Kristovo vrijeme nije bila u skladu s ondašnjim shvaćanjima ni Židova ni pogana, pa čak ni samih apostola. Pa ipak svoga stajališta Krist nije mijenjao. Nerazrješivost valjano sklopljene ženidbe nije, naime, izmišljotina Crkve, nego Božji zakon, utemeljen na naravi i sankcioniran od Isusa Krista. Taj zakon spada u poklad vjere i morala, predan Crkvi na čuvanje. Crkva ne može i ne smije tim zakonom manipulirati niti pomoću njega baviti se demagogijom. Načelu nerazrješivosti valjano sklopljenog braka Crkva ostaje vjerna čak i onda kad bi zaista zbog toga spala na geto.

Treba navesti mišljenje još jednog teologa o ovom problemu. U br. 8/1968. međunarodne teološke revije *Concilium* teolog P. Huizing piše: »Postoje mnogi činioци koji zahtijevaju da se razmišlja o crkvenom učenju koje se odnosi na materiju nerazrješivosti ženidbe. Sv. Pismo ne pruža odgovarajuće argumente za važeću interpretaciju tog učenja, a takvih argumenata ne pružaju ni Oci, ni tradicija, a ni magisterij. Sadržaj sakramentalnog karaktera ženidbe i njegova veza s nerazrješivošću nisu jasni.«

Poslije svega što smo naprijed naveli smatramo da bi nama katoličkim vjernicima ipak netko morao protumačiti kako se navedeni citati iz Evandjelja, držanje Crkve kroz povijest, toliko brojno puta izraženo stajalište crkvenog učiteljstva u pitanju nerazrješivosti valjano sklopljene ženidbe mogu dovesti u sklad s citiranim mišljenjima P. Huizinga? Nisu li takva mišljenja prikladna da kod mnogih katoličkih vjernika pokolebaju povjerenje u nezabludivost crkvenog učiteljstva, nisu

li takva mišljenja prikladna pokolebati vjeru u mnogim dušama? Kad bi se ono što tvrdi P. Huizing dokazalo kao istinito, kad bi se dokazalo da ni u Sv. Pismu ni u crkvenoj predaji nema oslonca za učenje da je valjano sklopljeni brak nerazrješiv, pitamo se: tko bi još mogao imati povjerenja u nezabludivost Crkve u pitanjima vjere i morala, osobito kad nam je poznato da su s povjerenjem u tu nezabludivost tijekom stoljeća tisuće, stotine tisuća, možda i milijuni vjernika strpljivo provodili svoj život u bračnom paklu vjerujući, ako hoće ostati vjerni Bogu, da moraju ostati vjerni i svome braku, čak i onda kad je on potpuno razoren?

Međutim, kako ispravno kaže jedan autor, za onoga tko sklapa ženidbu »u Gospodinu« nerazrješivost ne predstavlja neki izvana nametnut zakon, nego unutrašnji zakon slobodno prihvaćene otkupljene ljubavi. Kršćanska je, naime, ženidba sakrament, jer zaručnici, ujedinjeni pouzdanjem u otkupljujuću snagu Kristove ljubavi, sklapaju brak u čvrstom uvjerenju da će se moći uzajamno ljubiti kršćanskom ljubavlju koja je neopoziva, bezuvjetna i apsolutna. To njihovo uvjerenje je izraz vjere u otkupljenu ljudsku ljubav, izraz nade da čovječji odnosi u kršćanskom braku mogu narasti u doista neraskidni savez. To je smisao onoga što kaže sv. Pavao, da kršćani ženidbu sklapaju »u Gospodinu«.

Ženidba je jedan od najsudbonosnijih događaja u životu čovjeka. Izbor ženidbenog druga, životnog partnera jedna je od najdalekosežnijih životnih odluka. Postoji, rekli bismo, životno pravilo da je sudbina braka sudbina čovjeka. Sretan brak — sretan život, promašen brak — promašen život. Zbog toga bi ženidbeni kandidati morali s puno ozbiljnosti prilaziti izboru životnog partnera, sklopanju ženidbe. Decenijima se pripravljamo kako bismo korisno mogli obavljati svoj životni poziv, međutim pripravi za bračni život, za ulogu roditelja poklanja se malo pažnje, u najboljem slučaju po koji kratki tečaj. Nije stoga nikakvo čudo što mnogi mladi ljudi stupaju u brak psihološki, pa čak i fizički nespremni. A ipak u braku dvoje, u većini slučajeva, mladih i neiskusnih ljudi mora iskovati za život sposobnu zajednicu. Mnogo truda, samoodricanja i žrtava, pa i mnogo umijeća mora se uložiti u taj posao, osobito kad brak sklapaju dva ljudska bića koja su prije toga živjela u potpuno različitim životnim uvjetima i prilikama, odrasli u sasvim drukčijem životnom ambijentu. S obzirom na današnji mentalitet i na današnja shvaćanja moramo se pitati koliko ima onih koji sklapaju ženidbu s čvrstom odlukom da će, ma kakve okolnosti nastupile, ostati vjerni svome braku? Zar ne osjećamo kako je sve više onih koji sklapaju ženidbu s unaprijed stvorenom odlukom da će se razići ako im brak ne uspije? Sve više susrećemo i zaručnike koji ne žele imati djece. Na taj način susrećemo se s ništavim zaključenjem braka, s brakovima koji su samo formalno, a ne i stvarno sklopljeni. Ništavost takvih brakova proglašava crkveni ženidbeni sud, što znači

da se smatra da takvi brakovi uopće nisu ni postojali. Oni čiji je brak proglašen ništavim mogu zatim po crkvenim zakonima valjano stupiti u brak s drugom osobom.

Ništavan je i onaj brak koji se u zabludi sklopi s drugom osobom, a ne s onom s kojom se stvarno brak želi sklopiti. Postavlja se pitanje jesu li sklopili valjani brak i oni koji su bili u zabludi da osoba s kojom sklapaju brak posjeduje određene moralne osobine na temelju kojih će biti moguće iskovati potpunu životnu zajednicu, formirati potpuno uspjeti brak? Kasnije se u pogledu moralnih kvaliteta te osobe ustanovi sasvim protivno od onoga što se očekivalo i uslijed toga dođe do loma u braku. Crkveni zakon priznaje da postojanje zablude o osobi s kojom je brak sklopljen čini brak ništavim, ali samo ako se radi o zabludi o njenom fizičkom identitetu. No moralni je identitet osobe mnogo važniji od njenog fizičkog identiteta kad se radi o braku i o bračnoj zajednici. Ne bi li bilo moguće ništavost sklopljene ženidbe protegnuti i na slučajeve kad se radi o zabludi o moralnom identitetu bračnog partnera? Vrlo često se događa da mladi ljudi sklapaju brak pod moralnim pritiskom socijalne okoline u kojoj žive, pod moralnim, pa čak i fizičkim pritiskom roditelja ili pod moralnim pritiskom nekih činjenica. Pristanak na ženidbu mora biti dan potpuno slobodno i potpuno odgovorno. Ni pod kakvim fizičkim ili moralnim pritiskom slobodni pristanak nije moguće dati. Stoga i brak koji je sklopljen pod fizičkom ili moralnom prisilom ne proizvodi učinak valjano sklopljenog braka, ništavan je i takvim se u svako doba može proglasiti.

Razlozi za ništavost braka, razlozi za poništenje braka dosad su se u kanonskom pravu primjenjivali, rekli bismo, restriktivno. Mislimo da imamo prava vjerovati da se u suvremenom svijetu velik broj brakova sklapa, ako ne isključujući nerazrješivost, a ono uvjetujući je. Trebalo bi po našem mišljenju potražiti načina da stanje u savjesti takvih ženidbenih drugova bude zakonski moguće uskladiti s činjeničnim stanjem, omogućiti da se što više takvih ženidaba može proglasiti ništavim. U svakom slučaju moramo imati na pameti da Crkva, kao Kristov svjedok, mora braniti sva načela kršćanske ženidbe te da ljudski zakoni (a ljudski su i crkveni zakoni) ne mogu nikad biti savršeni pa da će se uvijek dogoditi da se ne mogu osloboditi kobnih posljedica svi oni koji sklapanju ženidbe pristupaju neodgovorno i lakoumno, a ponekad u potaji i svjesno, omalovažavajući posljedice tako važnog životnog događaja kao što je sklapanje ženidbe.

U prijašnja vremena, kad je crkveno sklopljeni brak bio jedini oblik sklapanja braka, kad su i civilne posljedice sklapanja braka bile vezane uz crkveno sklopljeni brak, nije se moglo puno ispitivati s kakvim raspoloženjem, s kakvim odlukama zaručnici pristupaju sklapanju ženidbe. Danas, kad se civilni učinci braka postižu sklapanjem civilnog braka, moralo bi se, po našem shvaćanju, paziti na to da se sklapanju crkvenog braka pripuštaju samo one osobe koje žele i namjeravaju sklo-

piti sakramentalnu nerazrješivu ženidbu. Zbog toga bi kod zaručničke pouke trebalo upozoriti zaručnike na posebne obveze koje na sebe primaju sklapanjem crkvenog braka i možda zahtijevati od njih posebnu pismenu izjavu o preuzimanju tih obveza — osobito o nerazrješivosti i o vjerskom odgoju djece. Poznato nam je da Crkva nema na raspolaganju nikakvih sankcija protiv onih koji bi prekršili preuzetu obvezu. Ali poštenu i čestiti zaručnici ili će odustati od sklapanja crkvenog braka, ako smatraju da te obveze ne mogu na sebe preuzeti, ili će nastojati da ostanu vjerni onome na što su se svjesno i slobodno obvezali.

Mislim da odustanak od sklapanja crkvenog braka od strane onih koji smatraju da obvezu nerazrješivosti i vjerskog odgoja djece ne mogu na sebe preuzeti ne bi za Crkvu bilo ništa štetno jer Crkva nema ništa od onih koji pristupaju sakramentu s unaprijed stvorenom odlukom da sakrament ne žele primiti. Time se također pobijaju shvaćanja prema kojima Crkva služi samo za obavljanje vanjskih formalnosti, koje nikog ne obvezuju. Krstimo djecu bez svijesti da time preuzimamo na sebe obvezu njihova kršćanskog odgoja, krizmamo je da bi ona od kumova dobila darove, vjenčamo ih u Crkvi jer je to lijep običaj, jer je to ljepše i svečanije nego u općini, pokapamo mrtve po vjerskom obredu ne osjećajući potrebu ni da za njih skupa sa svećenikom izmolimo samo jedan Oče naš. Smatramo da bi se Crkva trebala osloboditi takvih praznih parada, pa makar dospjela u geto.

Referendum koji je 1974. obavljen u Italiji o mogućnosti da se za civilno područje može razriješiti i valjano sklopljeni brak podigao je veliku prašinu. Mi smo naglasili da bismo željeli da vrednote nerazrješive ženidbe postanu opće vlasništvo svih ljudi, ali nikome ne želimo nametati svoje shvaćanje i svoje uvjerenje. Još manje bismo htjeli i željeli da nas država svojim zakonima prisiljava na provođenje kršćanskog života. Oni, naime, koji zastupaju ideju mogućnosti razrješenja valjano sklopljena braka, koji žive u uvjerenju da jedan prethodni, potpuno razoreni brak ne može zauvijek biti zapreka sklapanju novog braka, takvi ne mogu ni onda kad se vjenčavaju u crkvi sklopiti brak s karakterom sakramentalne nerazrješivosti. Takav brak i po crkvenom zakonu samo formalno postoji, no on je inače ništav kao i svaki drugi brak pri sklapanju kojeg su zaručnici isključili neku njegovu bitnu karakteristiku. Čemu onda inzistirati na nečemu što zapravo ne postoji, na nečemu što se održava na životu samo vanjskom prisilom i to fiktivno?

Postojanje zakonske mogućnosti razrješenja valjano sklopljena ženidbenog veza za civilno područje i pružanje zakonske mogućnosti da se za isto područje sklopi novi brak još za života prvotnog bračnog druga izazov je za naše katoličke savjesti, da svjedočenjem za Krista, uza sve mogućnosti drukčijeg ponašanja, ostanemo vjerni nerazrješivosti naših katoličkih brakova. Takva nam situacija pruža priliku da na djelu

pokažemo da li se naš katolicizam sastoji u formalnom pridržavanju dragih nam tradicija, u uvažavanju izvjesnih nacionalnih i kulturnih vrednota, u pristajanju uz jednu ideologiju ili pak katolicizam za nas znači osobni izbor životnog stila, definitivni izbor životnog angažmana, egzistencijalno opredjeljenje za Krista. Zastupamo gledište da za nas nije toliko važno postoji li zakon po kojem se za civilno područje može razriješiti valjano sklopljeni brak i zatim još za života obaju prijašnjih bračnih drugova sklopiti za isto područje valjani novi brak koliko je važno kako katoličke savjesti na te mogućnosti reaguju. Nažalost, moramo konstatirati, da su u nas mnoge katoličke savjesti na tom području pale na ispitu.

EHELIEBE UND KINDERZEUGUNG

Zusammenfassung

Ehe und eheliche Liebe erörternd (Cf. Zivot, 4/75. S. 332—354) gerät man notwendig zum Problem der Verbindung der Ehe und ehelichen Liebe mit der Schaffung neuer Generationen, zum Problem, wie die eheliche Liebe und Fruchtbarkeit verknüpft sind. Die eheliche Liebe darf nicht im Kreise der Ehepartner stecken bleiben. Solch eine Liebe würde sich in gegenseitigem Egoismus ausschöpfen und des öfteren im Hedonismus profaniert bleiben. Gott hat dem ersten Ehepaar nicht nur das Gebot »Wachset!«, sondern auch unmittelbar auch das Gebot »Vermehret euch!« gegeben. Eine echte Ehe dient der Menschheit und eine vollkommene Eheliebe blüht der Natur nach erst in Kindern auf.

Der Autor bespricht Verpflichtung, Kinder zu gebären, verantwortliche Elternschaft, Geburtenregelung und Enzyklika »*Humanae vitae*«, Stellungnahme zur Empfängnisverhütung, Ausschließlichkeit und Unlösbarkeit der kirchlichen Ehe gegenüber möglicher gesetzlicher Lösung der Zivilehe. Für Katholiken ist es nicht maßgebend, ob es Zivilgesetze gibt, die Auflösung einer gültig geschlossenen Zivilehe und Schließung eines neuen Ehebundes während des Lebens des früheren Ehepartners gestatten, sondern es ist vor allem wichtig, wie das katholische Gewissen darauf reagiert. Man muß leider feststellen, daß bei vielen Katholiken Gewissensstellungnahme hier versagt.